

KENTSEL KORUMA ÇALIŞMASI: ELMALI

Işıl POLAT, K. Kutgün EYÜPGİLLER ve Mine TOPÇUBAŞI

Restorasyon Anabilim Dalı, Mimarlık Fakültesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 34437, İstanbul
polatisil@itu.edu.tr, eyupgiller@itu.edu.tr, topcubasim@itu.edu.tr

(Geliş/Received: 08.02.2008 ; Kabul/Accepted: 10.07.2008)

ÖZET

Antalya iline bağlı Elmalı'nın geleneksel dokusu birçok Anadolu kentine göre iyi korunmuş durumdadır. Bu çalışma, 2005-2006 Bahar yarıyılında İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğretim üyeleri ve yüksek lisans öğrencileri tarafından gerçekleştirilen "Elmalı Sit Koruma Projesi" temel alınarak hazırlanmıştır. Proje kapsamında fiziksel çevrenin detaylı analizlerinin hazırlanmasının yanı sıra, anketler aracılığıyla sosyal dokunun özellikleri de araştırılmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda, elde edilen veriler değerlendirilerek kentsel dokunun korunması için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Elmalı, kentsel koruma, kentsel sit alanı, planlama.

URBAN CONSERVATION PROJECT AT ELMALI

ABSTRACT

The historical town of Elmalı, situated on the Taurus Mountains near Antalya, attracts attention by its well-preserved urban establishment. This paper considers the Urban Conservation Project of the Historical Site of Elmalı Town that was formulated in the Spring Term of 2005-2006 Academic Year at the Graduate Program in Restoration at Istanbul Technical University. An intensive research on the historical, cultural and architectural background of Elmalı was carried out in order to understand the relations of the physical environment of the site and the urban identity. The collaborative observations on the site and the analysis of the site based on certain categories were then developed into proposals to rehabilitate the site.

Keywords: Elmalı, urban conservation, urban site, planning.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Antalya'ya bağlı bir ilçe merkezi olan Elmalı, Toros dağları üzerinde bir platoda yer almaktadır. 2503 metre yüksekliğe varan Elmalı Dağı'nın güney eteğinde bulunan yerleşim, bu konumu itibarıyla tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur. Likya döneminden bu yana bu özelliğini koruyan kent, Akdeniz'in Ege'ye bağlantısını sağlayan önemli akslardan birinin üzerinde yer almaktadır (Şekil 1, 2) [1].

Özgünlüğünü pek çok Anadolu kentine nazaran daha iyi korumuş olan Elmalı'nın geleneksel konut dokusu üzerine kapsamlı koruma çalışmaları olmadığı gerçeğinden yola çıkarak, İTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı'nda 2005-2006 bahar yarıyılında bir çalışma gerçekleştirilmiş ve Elmalı, sit koruma projesi kapsamında yüksek lisans öğrencileri ve bölüm öğretim elemanları tarafından incelen-

miştir.¹ Bu çalışma, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından, 24.12.2004 tarihinde ilan edilen "kentsel sit alanı" sınırları temel alınarak, ancak yer yer daha da genişletilerek gerçekleştirilmiştir.

Kentin tarihi çekirdeğini oluşturan çalışma alanı, günümüzde kentin güneydoğusunda gelişmekte olan yeni yerleşim alanı ile birleşmekte, Toklular, Alaca Mescid, Kapmescid, İplik Pazarı, Gündoğan, Karyağdı ve Yeni Mahallelerini kapsamaktadır (Şekil 3).

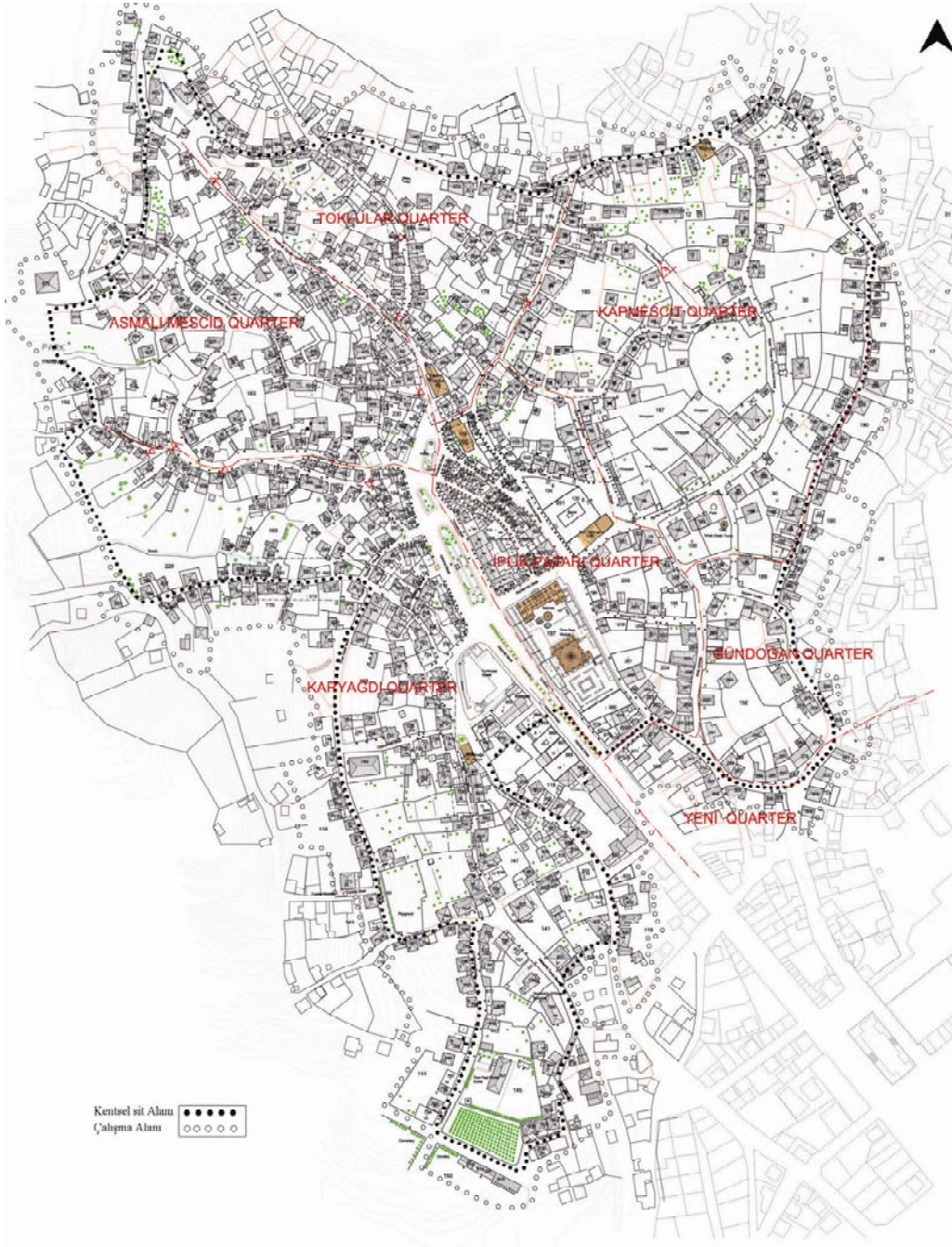
¹ Çalışma, İTÜ Restorasyon Yüksek Lisans Programı'nda yer alan "Conservation Studio II" dersi kapsamında Prof. Dr. Nur Akın ve Doç. Dr. K. Kutgün Eyüpgiller yürütücülüğünde gerçekleştirilmiştir. "Elmalı Sit Koruma Projesi" çalışmasında ve alan çalışmasında Ar. Gör. Işıl Polat ve Ar. Gör. Mine Topçubaşı görev almışlardır. Proje, yüksek lisans öğrencileri Murat Alaboz, Barış Altan, Gökçe Atabeyoğlu, Aynur Çınar, Kaan İpbüker, Selin Karsan, Ruba Kasmı, Hacer Görkem Kurt, Nazlı İpek Mavuşoğlu, Ekin Deniz Özyurt, Çıngır Salman, Zeynep Çiğdem Şanlı, Bilge Ulukaya, Esra Coşkunçay Yazıcı tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1. Elmalı'ya genel bakış (General view of Elmalı)

Şekil 2. Elmalı'ya ait eski bir fotoğraf (Old photo of Elmalı)

Şekil 3. Çalışma alanı (Site Plan)

2. GELENEKSEL DOKU VE KONUTLAR (URBAN PATTERN AND CIVIL BUILDINGS)

Kentin, Elmalı Dağı'nın eteklerindeki yoğun dokuya sahip bölgesi, Anadolu kentlerinin tipik özelliklerini taşımaktadır. Organik dokulu sokaklar yamaçla birlikte yükselmekte, yer yer çıkmaz sokaklara rastlanmaktadır (Şekil 4). Anadolu kentlerinin karakteristik özelliklerine koşut olarak, Elmalı'da da mahalleler bir mescit veya cami etrafında gelişmiştir. Günümüzde İplik Pazarı Mahallesi olarak bilinen Camiiatik Mahallesi adını veren Eski Cami, Ömer Paşa Camii ve bugün kütüphane olarak kullanılan Ömer Paşa Medresesi, Camiicedit Mahallesiindeki Kütük Camii, Yeni Cami, Yeşil Cami, Karyağdı Camii ve Sinan-i Ummi Camii dini yapıların en önemlileri olarak sayılabilir [2].

Şekil 4. Çıkmaz sokak (Dead-end road)

Elmalı'da çok sayıda bulunan türbe, tekke ve zaviyelerin bir bölümü zaman içerisinde yok olmuş, günümüzde kentte yer alan Vahab Ümmi, Sinan Ümmi ve İshak Dede Türbeleri sonradan yeniden yapılmıştır [3]. Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda, Elmalı'da 5 hamam bulunduğunu belirtmektedir² [4]. Bu hamamlar arasından yalnızca Bey Hamamı günümüze ulaşabilmiştir.

Ticaret alanı olarak bugün de geçmişte olduğu gibi Ömer Paşa Camii ile Yeni Cami arasındaki alan kullanılmaktadır [5]. Geleneksel çarşının yanmasının ardından aynı yerde betonarme yeni bir çarşı inşa edilmiştir. Bu bağlamda, gerek sokak isimleri, gerekse sokak dokusu olumlu bir tavırla korunmuştur. Mahalle aralarında yer alan çeşmeler de dokunun önemli birer parçasıdır. Organik sokak dokusu ve eğimli arazi, geleneksel konutlar ve diğer mimari eserlerle etkileyici vistalar oluşturmaktadır (Şekil 5, 6). Kentin güneydoğusuna gidildikçe, yeni yapılaşmanın sonucu olarak geleneksel dokunun parçalandığını görülmektedir. Kentsel dokudaki

² Evliya Çelebi, Elmalı'da bulunan hamamlardan söz ederken buldukları yerleri de şöyle sıralar:1) Tahtalı Hamam; Tabakhane'de, 2) Eski Hamam; Mahkeme önünde,3) Çavuş Hamamı; Şeyh Paşa önünde,4) Bey Hamamı; Demirciler önünde, 5) Karklı Hamam; Karklı Mahallesiinde.

Şekil 5. Elmalı sokaklarından bir görünüm (Street-view from Elmalı)

Şekil 6. Elmalı sokaklarından bir görünüm (Street-view from Elmalı)

değişimle birlikte yapı türleri de bu bölgede değişmekte, çok katlı ve betonarme yapılar giderek yoğunlaşmaktadır.

Geleneksel konutlar geniş bahçeler içerisinde yer almakta ve bu geniş bahçeler kentin bütününde yoğun bir yeşil doku oluşturmaktadır. Bahçe ya da avlulara sahip konutların girişleri genellikle avludan sağlanmıştır.

Ancak, günümüzde avludan girişli konutlardan bir kısmının sokağa bakan cephelerinden de giriş kapıları açıldığı görülmektedir. Avlu kapıları, çatma ve tablalı kapılar olarak ikiye ayrılmaktadır (Şekil 7).

Sokak cephesine girişi olan yapılarda, girişler ortadan ya da yandan sağlanabildiği gibi, giriş kapılarının bir niş içine yerleştiği, merdivenle ulaşılan girişlere de rastlanmaktadır (Şekil 8). Genellikle iki ya da üç kattan oluşan konutlarda zemin katta mutfak, hela ve depolama birimleri görülürken, üst katlarda oturma ve yatak odaları yer almaktadır [6]. Zemin kattaki mekânların işlevleri nedeniyle cepheler genellikle sağır tutulmuşken, üst katlar farklı tiplerde pencereler

Şekil 7. Avlu kapısı (Courtyard door)

Şekil 8. Niş içine yerleşmiş giriş kapısı (Main entrance door placed in a niche)

ile dışa açık bir görünüm sergilemektedir. Geleneksel pencereler tek, çift, üç, dört kanatlı ve giyotin olmak üzere farklı tiplerdedir. Pencerelerin bir kısmında ahşap korkuluklar vardır (Şekil 9) [7]. Üst kattaki oturma mekânları kimi zaman bir çıkma ile cepheye yansımaktadır. Çoğunlukla dikdörtgen planlı olan

Şekil 9. Ahşap pencere korkuluğu (Timber window balustrade)

çıkmalar ahşap karkas arası dolgu sistemle oluşturulup, sıvandıkları gibi, tamamen ahşaptan oluşmuş çıkmalara da sıkça rastlanmaktadır (Şekil 10, 11).

Şekil 10. Çıkma detayı (Detail of projection)

Şekil 11. Çıkma detayı (Detail of projection)

Ahşap çıkmaların altlarında genellikle herhangi bir payanda sistemi yer almamaktadır. Ahşap karkas arası dolgu sistemle oluşturulmuş çıkma tipinde ise çıkmaların ahşap payandalar ile desteklendiği ya da çıkma altlarının sıvandığı görülmektedir. Cephelelerinde kat silmeleri ve köşe plastırları olan yapılar, doku içinde çok sayıdadır. Dışa açık "hayat" Elmalı konutlarının plan şemasının en önemli unsurudur. Kimi yapılarda üst katta yer alan helanın cepheye çıkma yapması, Safranbolu ve bazı Anadolu yerleşimlerinde olduğu gibi Elmalı'da da görülmektedir.

Geleneksel Elmalı konut mimarisinde kullanılan temel malzeme "kerpiç"tir. Yapıların iç ve dış duvarlarında ve avlu duvarlarında başlıca malzeme olarak kerpiç kullanılmıştır. Kerpicing kullanımında çeşitlilik gözlenmiştir. Bazı örneklerde kerpiç bloklar, ahşap hatıllarla berkitilerek yığma olarak kullanılmış, bazılarında ise ahşap karkas strüktürün dolgu malzemesi olarak kerpicing kullanım alanı daraltılmıştır (Şekil 12,13). Ahşap, kullanımı yaygın bir diğer malzemedir. Hayat ve çıkmalarda sıkça kullanılan ahşabın iç mekânlarda döşeme ve tavanlarda kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 14, 15).

Şekil 12. Ahşap ve kerpicingin strüktürel olarak kullanım örneği (An example of mud-timber construction)

Şekil 13. Ahşap ve kerpicingin strüktürel olarak kullanım örneği (An example of mud-timber construction)

Şekil 14. Ahşap ve kerpicingin strüktürel olarak kullanım örneği (An example of mud-timber construction)

Şekil 15. Ahşap tavan süslemesi (Timber ceiling decoration)

Tavanlarda ahşabın sadece kaplama tahtası olarak kullanıldığı örnekler dışında, ahşap bezemeli ya da boya ile bezemeli tavanlar vardır [8]. Çatı örtülerinde daha eski örneklerde alaturka kiremit, geç dönem yapıları ve geç dönem tadilatlarında ise marsilya tipi kiremidin kullanıldığı görülmektedir. Her iki kiremit tipi de eğimli bahçe duvarlarının üzerinde sıkça kullanılmıştır. Çatı saçaklarının alt kısımları kimi yapılarla ahşap ile kaplanmış, kimi zaman da açık bırakılmıştır.

3. TESPİT ÇALIŞMALARI (ANALYSES)

Geleneksel dokunun gerçekçi önerilerle korunması hedeflenirken ilk aşama kuşkusuz yapıların detaylı olarak incelenmesi, envanterlerinin yapılması, yapı stokunun özelliklerinin birçok açıdan analiz edilmesidir. Bu bağlamda, Elmalı Sit Alanı Koruma Projesi kapsamında yapılar “işlev”, “strüktürel durum”, “korunmuşluk durumu”, “kat adedi”, “malzeme”, “kullanım durumu”, “çevresel değer”, “tarihsel değer” açılarından incelenmiş ve sonuçları analiz paftalarına aktarılmıştır.

Çalışma alanı sınırları içinde 1442 yapının özgün işlevleri dikkate alınarak inceleme yapılmıştır. Bu yapıların % 61’i konut işleviyle kullanılmaktadır. İkinci önemli işlev ticarettir. Hem konut hem ticaret işleviyle kullanılan yapılar da bulunmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Elmalı kentsel koruma çalışması İşlev analizi (Function Analysis)

İşlev adı	Yapı sayısı	Yüzde
Konut	884	61 %
Ticaret	123	8,60 %
Dini	16	1 %
Kültürel	1	0,07 %
Yönetim	5	0,34 %
Eğitim	4	0,27 %
Otopark	4	0,27 %
Depo	10	0,69 %
Müştemilat	310	21,50 %
Konut ve ticaret	76	5,27 %
Konut ve dini	2	0,14 %
Konut ve yönetim	3	0,21 %
Konut ve depo	4	0,27 %
Toplam 1442 yapı		

Yapıların %81,20’si kullanılmakta iken, %8,18’i kısmi olarak kullanılmaktadır. %10,61’i boştur ve kullanılmamaktadır (Tablo 2).

Strüktürel durum” analizinde yapılar “iyi”, “orta” ve “kötü” başlıklarıyla sınıflandırılmıştır. Herhangi bir strüktürel problemi olmayan yapılar “iyi”, çeşitli strüktürel sorunları olan ama kullanılabilir durumda olanlar “orta”, kullanılması mümkün olmayacak

Tablo 2. Elmalı kentsel koruma çalışması Kullanım durumu analizi (Usage of Building Stock Analysis)

Kullanım durumu	Yapı sayısı	Yüzde
Tamamen kullanılan	1171	81,20 %
Kısmen kullanılan	118	8,18 %
Boş yapı	153	10,61 %

durumda olan yapılar ise “kötü” olarak tanımlanmıştır.

Çalışma alanında “iyi” sınıfına giren yapıların oranı %54’tür. Tespit edilen bu orana alandaki yeni betonarme yapıların da dâhil olduğu ve bu yapıların da bütün içindeki oranlarının %34 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, geleneksel yapıların yarısından çoğunun taşıyıcı sistemlerinde “orta” ya da “kötü” olarak nitelendirilen sorunlar olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Elmalı kentsel koruma çalışması Strüktürel durum analizi (State of Structural Condition Analysis)

Strüktürel durum	Yapı sayısı	Yüzde
İyi	430	29,82 %
Orta	442	30,65 %
Kötü	44	3,05 %
Yeni yapı	526	36,48 %

Korunmuşluk durumu analizi sırasında yeni yapılar ayrı tutularak, tarihsel değerli ve çevresel değerli yapılar korunmuşluk durumları açısından “iyi,” orta” ve “kötü” olarak sınıflandırılmıştır. Korunmuşluk durumu “iyi” olarak sınıflandırılan yapılar, genellikle ya tescilli olan, ya da tescil edilmek üzere önerilen yapılardan oluşmaktadır. Bu sınıfta değerlendirilen yapıların özgün yapım sistemine sahip olmalarına, cephe düzeni, çatı biçimlenişi ve örtü malzemesi açısından, bölgeye özgün mimari nitelikleri taşımalarına dikkat edilmiştir. Özgün mimari niteliklerini bir ölçüde kaybetmiş, plan ve cephe düzenlerine kısmi müdahaleler yapılmış, kapı pencere doğramaları kısmen değiştirilmiş veya zarar görmüş yapılar “orta” derecede korunmuş olarak değerlendirilmiştir. Plan ve cephe düzeni büyük ölçüde değiştirilen, detaylarına ağır müdahaleler yapılan, yapının neredeyse tanınmasını önleyici müdahaleler gören, kapsamlı restitüsyon çalışmaları gerektiren yapılar korunmuşluk durumu açısından “kötü” olarak tanımlanmıştır. Bölgede korunmuşluk durumu “iyi” olarak sınıflandırılan yapılar, çalışma alanı içerisindeki yapıların % 28,71’ini oluşturmaktadırlar. “Orta” kategorisindeki yapılar toplamın % 30,65’i, “kötü” kategorisindekiler ise % 4,16’sıdır (Tablo 4).

Tablo 4. Elmalı kentsel koruma çalışması Korunmuşluk durumu analizi (State of preservation analysis)

Korunmuşluk durumu	Yapı sayısı	Yüzde
İyi	414	28,71 %
Orta	442	30,65 %
Kötü	60	4,16 %
Yeni yapı	526	36,48 %

Alan içerisinde, Antalya Koruma Kurulu’ndan alınan listelere göre 127 sivil mimarlık örneği ve 7 adet anıtsal yapı tescillidir [9]. Yapılan çalışma sonucunda, 84 adet yapı daha tescil edilmek üzere önerilmiştir. Bu bağlamda yapıların yapım sistemi, cephe düzeni, çatı biçimlenişi ve örtü malzemesi açısından, bölgeye özgün mimari niteliklere sahip olmaları göz önüne alınmıştır. Buna göre tescilli yapıların, alandaki tüm yapılara oranı %9’dur. Tescil edilmek üzere önerilen yapılar, bütünün % 5’ini oluşturmaktadırlar (Tablo 5).

Tablo 5. Elmalı kentsel koruma çalışması Tarihsel değer analizi (Historical Value Analysis)

Tarihsel değer	Yapı sayısı	Yüzde
Tescilli	134	9,29 %
Tescile önerilen	84	5,82 %
Tescilli parselde yok olmuş yapı	2	0,14 %
Tescilli parselde rekonstrüksiyon	4	0,27 %
Tarihi çevreye uyumsuz yapı	630	43,69%
Tarihi çevreye uyumlu yapı	588	40,79%

Çalışma alanında rastlanan kat sayılarının oranlarını belirlemek için yapılan “kat adedi” analizinde yapılar, zemin kat, zemin+1, zemin+2, zemin+3, zemin+4 ve zemin+5 başlıkları altında incelenmişlerdir. Tarihi değere sahip yapılardaki zemin kat yüksekliği ortalama 3.80 m., normal kat yüksekliği ise ortalama 3.50 m. olarak tespit edilmiştir. Bölge içinde, yalnızca zemin kattan oluşan yapıların oranı %31,40’dır. Tek katlı geleneksel yapılar ile birlikte yeni yapılan niteliksiz ekler de bu sınıfa girmektedir. % 59,52 ile en büyük oran “zemin+1” sınıfına aittir. “zemin +2” kategorisi ise %6,10 ile üçüncü sıradadır (Tablo 6).

Tablo 6. Elmalı kentsel koruma çalışması Kat adedi analizi (Number of Floor Analysis)

Kat adedi	Yapı sayısı	Yüzde
Zemin	453	31,40 %
Zemin + 1 kat	838	59,52 %
Zemin + 2 kat	88	6,10 %
Zemin + 3 kat	29	2,01%
Zemin + 4 kat	11	0,76 %
Zemin + 5 kat	3	0,21 %

“Malzeme” analizi için kerpiç, ahşap, kagir, ahşap iskelet içi kerpiç dolgu, ahşap iskelet içi kagir dolgu, kagir üzeri ahşap iskelet içi kerpiç dolgu ve betonarme başlıkları belirlenmiştir. Geleneksel konutun başlıca malzemesi olarak kerpiç karşımıza çıkmaktadır. Kerpiç, ahşap hatıllı olarak yığma teknikle kullanıldığı gibi, ahşap karkas arasında dolgu malzemesi olarak da kullanılmaktadır. Yapıların avlu duvarları genellikle ahşap hatıllı kerpiç malzeme ile yığma olarak yapılmıştır. Çalışma alanı içerisinde ahşap hatıllı ve yığma teknikle kullanılan kerpiç malzemenin oranı %20,32’dir. Ahşap karkas arasında dolgu malzemesi olarak kullanılan kerpicingin oranı ise %39,66’dır. Bu iki tekniğin karma olarak kullanıldığı örneklerle de sıkça karşılaşılmaktadır. Örneğin, alt katı ahşap hatıllı kerpiç malzeme ve yığma tekniğiyle yapılmış, üst katı ahşap karkas içinde kerpiç dolgu kullanılarak yapılmış çok sayıda özgün örnek mevcuttur. Bu tip malzeme kullanımının genel yapı stoku içerisindeki oranı %8’dir. Betonarme yapılar % 28,92 ile bölge içerisinde büyük bir oranda bulunmaktadır. Bölgede, az da olsa yalnız ahşap karkas kullanılarak yapılmış yapılar da mevcuttur. Bunların toplamdaki oranı ise % 1,32 ile sınırlıdır (Tablo 7).

Tablo 7. Elmalı kentsel koruma çalışması yapım sistemi analizi (Material Anaysis)

Yapım sistemi	Yapı sayısı	Yüzde
Betonarme	417	28,92 %
Ahşap	19	1,32 %
Kerpiç	293	20,32 %
Kagir	32	2,22 %
Ahşap iskelet içi kerpiç dolgu	572	39,66 %
Ahşap iskelet içi kagir dolgu	102	7,07 %
Kagir üzeri ahşap iskelet içi kerpiç dolgu	7	0,49 %

4. TARİHSEL DOKUDAKİ DEĞİŞİM (INTERVENTIONS AT THE HISTORIC SITE)

Elmalı Kentsel Sit Alanını, korunmuşluk durumuna göre üç bölgeye ayırmak olasıdır. Kuzeyde, Elmalı Dağı’nın eteklerindeki kısım büyük oranda özgün dokusunu korumuştur. Önemli anıtsal yapıların ve sivil mimarlık örneklerinin yer aldığı bu alandaki Asmalımescit Toklular ve Kapmescit mahalleleri yeni kentin baskısından uzak kalmıştır. Güneye inildiğinde karşılaşılan ve geleneksel ticaret alanı olan ikinci bölge ise, özgünlüğünü kısmen korumaktadır. Bu bölge, Elmalı’nın yeni kent olarak tanımlanabilecek kesimi ile arada kalan bir geçiş bölgesi olarak değerlendirilebilir. Ticaret yapılarının yer aldığı Helvacılar, Dikiciler, Demirciler sokakları özgün

kullanım ve yapısal özelliklerini büyük oranda koruyabilmiştir. Ancak, Elmalı’nın ana arteri olan Hükümet Caddesi, İplikpazarı ve Karyağdı mahallelerinin arasında kalan bu bölgeye kadar uzanmakta ve dokuyu parçalamaktadır.

Kentsel sit alanının güneyine inildiğinde karşımıza çıkan üçüncü bölgede, yeni konut ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edilmiş çok katlı “betonarme” yapılar dikkat çekmektedir. Hükümet Caddesi aksı etrafında oluşan bu yapılaşma özellikle Karyağdı Mahallesi’ndeki dokuyu olumsuz olarak etkilemiştir.

Kentsel Sit Alanı içerisinde geleneksel ulaşım yolları, ticari bölge ve güney bölge dışında fazlaca bozulmamıştır. Özellikle Ömer Şerif ve Karyağdı camilerinin kuzey tarafında kalan bölge, yoğun araç trafiğine izin vermeyen sokak yapısıyla, trafik baskısından uzak kalabilmiştir. Ancak, Hükümet Caddesi üzerinde yoğun bir trafik akışı vardır. Karyağdı ve Selahattin Topçu sokakları da geleneksel dokusunu kaybetmiş, araç trafiğinin yaya trafiğini tehdit ettiği bir ortam oluşmuştur.

Tek yapı bazında bakıldığında cephe düzenlerinde bozulmalar göze çarpmaktadır. Bu bozulmalar genel olarak yapının kullanıcılarının ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Cephelerde pencere boşlukları kapatılıp yerine daha küçük boyutlarda pencereler açılmış, pencerelerin doğramaları değiştirilmiş, kapıların şekilleri ve yerleriyle oynanmış, kapı boşlukları kapatılıp yerine pencere boşluğu açılmış, pencerelerdeki demir parmaklıklar değiştirilmiş, pencerelerdeki özgün kepenkler kaldırılıp, yerine yapı dokusu ile hiç uyumlayan panjurlar takılmıştır.

Bölgede en çok göze çarpan bozulmalar, zaman içerisinde hasar gören yapıların modern teknik ve malzemeler ile onarılmaya çalışılması, betonarme veya yığma eklerin yapılmasıdır. Avlu duvarları üzerindeki geleneksel saçakların metal plaklar ile değiştirilmesi ve onarımlar sırasında çimento harçlı sıva kullanımı özgün dokuya zarar vermektedir. Avlularda, geleneksel olmayan malzeme ve teknikler ile yeni eklerin yapılması çok sık görülmektedir. Bacaların ve çatıların özgün olmayan malzemelerle değiştirilmesi kentin silüetini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu bağlamda Elmalı’nın korunmuşluk açısından iyi durumdaki önemli sokaklarından Arseven, Eğrekler, Selahattin Topçu, Fahri İyican, İplikpazarı, Hacı Haliller ve Pınarbaşı sokaklarında cephe rölöveleri hazırlanmış ve sokak üzerinde yer alan her yapı için koruma önerileri geliştirilmiştir (Şekil 16).

5. SOSYAL ANALİZLER (SOCIAL ANALYSIS)

Alanda yürütülen fiziksel analizlere paralel olarak

Şekil 16. Hacı Haliller Sokağı için mevcut durum ve öneriler (Survey and proposal drawings for Hacı Haliller Street)

sosyal durumu gözlemek için bölge sakinlerine yönelik bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. 54 evde gerçekleştirilen ankete verilen cevaplarından bölgenin demografik ve ekonomik yapısı, halkın tarihi çevreye karşı tutum ve görüşleri gibi pek çok konuda veriler elde edilmiştir:

- Bölgedeki yaş ortalaması yüksektir. Alanda yaşayan kişilerin %38'i 50 yaşın üstündedir. 30-50 yaş arası orta yaş grubu anket yapılan evlerdeki nüfusun %27'sini oluşturmaktadır. Geriye kalan %35'lik dilim ise 30 yaşın altındaki genç nüfusu tanımlamaktadır.
- Elmalı'nın göç alma ve göç verme durumu incelendiğinde, dışarıya göç verdiği; genç nüfusun Elmalı'dan ayrıldığı saptanmıştır. Günümüzde bölgede yaşayan kişilerin %56'sı Elmalı'nın yerlisidir. Çevre yerleşimlerden gelenler %20'lik bir bölümü oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık %15'i Doğu Anadolu Bölgesi doğumludur. En fazla göç %12'lik bir oranla Batman'dan gelmiştir.
- Çalışma alanında bulunan evlerde oturanların %85'i ev sahibidir. Geriye kalan %15'lik dilimi cüzi miktarlarda kira ödeyenler oluşturmaktadır.
- Ankete göre bölge halkının çoğunluğu uzun süredir aynı evde oturmaktadır. Anket yapılan kişilerin %23'ü 30-40 yıldır evlerini değiştirmemiştir. %19'u aynı evde 50 yıl ve üzeri yıldan beri oturmaktadırlar. Yine %19'u 0-10 yıldır aynı evde otururken, %13'lük bir kesim ise 20-30 yıldır, %9'luk bir kısım ise 40-50 yıldır aynı evde ikamet etmektedir.
- %90'lık oran oturdukları evden memnun olanları göstermektedir. Bu oran, tarihi çevre koruma çalışmalarının hedef kitlesini temsil ettiği için oldukça önemlidir.
- %82'lik bir dilim evlerinden taşınmayı düşünmeyenleri temsil ederken, evlerinden taşınmak isteyenlerin oranı %18'dir. Bu durum, bölge halkının büyük çoğunluğunun evlerinde oturmak istediğini göstermektedir.³ Anket yapılan kişilerin %84'ü evlerinin korunması gerektiği düşünürken, %9'u korunmaması gerektiğini söylemektedir. Evlerinin tarihsel önemleri hakkında fikir sahibi olmayanların oranı ise %7'dir.

³ Bu değerlendirme 51 konut üzerinden yapılmıştır.

6. PLANLAMA KARARLARI (PROPOSALS)

Koruma bağlamında kentsel sit alanı bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Farklı bölgelerde farklı bozulma dereceleri gözlenmekle birlikte, geleneksel dokunun bir bütün olarak canlandırılmasının ve yaşatılmasının mümkün olduğu düşünülmektedir. Kısa ve uzun vadeli projelerle Elmalı Kentsel Sit Alanı'nın sıhhileştirilerek özgün görünümüne kavuşturulması hedeflenmelidir. Dokuya sızmış yüksek ve geniş tabanlı yapıların pilot projelerle dokudan ayıklanması, yerlerine geleneksel dokuya uyumlu yapıların getirilmesi önerilmiştir. Yapılan analizler doğrultusunda mevcut fonksiyonların olabildiğince korunmasına, ancak, boş veya terk edilmiş yapıların bölgede ihtiyaç duyulan işlevlere tahsis edilmesine karar verilmiştir:

- Elmalı Kentsel Sit Alanı içerisindeki ticaret işlevi yoğun olarak Hükümet Caddesi, Yoncalık Caddesi, Helvacılar Sokağı, Dikiciler Sokağı ve Demirciler Sokağı üzerinde bulunan yapılarda görülmektedir. Ticaret alanının rehabilitasyonu önerilmektedir. Bu kısımda özgün durumlarını koruyan ticari işlevli yapıların tescil edilmeleri ve restore edilerek yeniden özgün işlevleriyle kullanılmalrı uygun olacaktır.
- Haftanın belirli günlerinde İplik Pazarı Geçidi, Beyhamamı, Demirciler ve Yoncalık Sokaklarında halk pazarı kurulmaktadır. Bununla birlikte İplik Pazarı Sokağı'ndaki "Eski Hal" ve karşısındaki dükkânlar boş durmaktadırlar. Proje kapsamında Eski Hal binasının ve karşısındaki dükkânların sıhhileştirilmesine, halk pazarının Hal'de kurulmasına karar verilmiş, karşısındaki dükkânların ise, el işi ve sanat faaliyetlerinin sergilenip, satışının yapılabileceği şekilde yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür. Bu yapıların önündeki meydanı yayalaştırılarak düzenlenmesi, oturma mekânları oluşturulması, bu bağlamda İplik Pazarı Sokakta 187 ada 21 parselde yer alan yapıya rekreatif işlev verilmesi, bu işlev doğrultusunda yenilenmesi ve bahçesinin düzenlenmesi, bölge halkı için yaşayan bir açık mekân oluşturulması hedeflenmiştir.
- Çalışma alanında kültürel veya rekreasyonel işlevli herhangi bir tesis bulunmadığından, bu işlevlere uygun kimi yapıların bu amaca yönelik hizmet vermesi düşünülmüştür. Bu bağlamda, 187 ada 7 parselde bulunan yapının Kültür Evi olarak işlevlendirilmesi öngörülmüştür. (Şekil 17) Yapının geniş bahçesi, çevre sakinlerine yönelik, çeşitli kültürel ve eğitsel etkinliklere olanak verebilecek niteliktedir. Bahçe içindeki seyir köşkünün canlandırılması ile bu kısım Elmalı'ya hâkim bir seyir terasına dönüşebilir (Şekil 18).
- İplik Pazarı Sokak 187 ada 10 parselde yer alan, 1936 yılında Halk Evi olarak inşa edilen yapı günümüzde konut olarak kullanılmaktadır. Yapı eklerinden arındırılarak özgün işlevi olan Halk Evi'ne dönüştürülmelidir (Şekil 19, 20).

Şekil 17. Kültür Evi olarak işlevlendirilmesi önerilen yapı (The building that is proposed to be re-used for cultural events)

Şekil 18. Seyir köşkü olarak önerilen yapı (View-point proposal)

- Her evin bahçeye sahip olduğu Elmalı'da yeni bir yeşil alan oluşturma gereksinimi duyulmamıştır. Bu özel yeşil alanlara ek olarak kentsel sit alanı içerisinde çocuk parkları yer almaktadır. Bu parklardaki kent mobilyalarının yenilenmesi ile yeşil alanlar daha sağlıklı bir görünüme kavuşacaktır.
- Kentin ana ulaşım aksı olan Hükümet Caddesi, kentsel sit alanının başladığı yere kadar uzanmakta, bu noktadan sonra geleneksel organik yol dokusu başlamaktadır. Anadolu kentlerinin karakteristik unsurları olmaları nedeniyle, çıkmaz sokaklar ve dar sokaklar korunmalıdır. Araba sahipliğinin az olduğu kentsel sit alanı içerisinde trafik açısından bir sorun görülmemektedir.

Elmalı Kentsel Sit Alanını gezmek için gelen turistlere yol göstermek amacı ile bazı yaya rotaları belirlenmiştir. Ömerpaşa Camii'nden başlayan rota, Beyhamamı Sokağı'ndan devam ederek Bey Hamamı'na uğramaktadır. Ağalar Yokuşu ve Küçük Camii Caddesi'nden devam edilerek bu sokaklar üzerindeki tarihi yapılar görülebilecektir. Turistler bu rota üzerinde kalan ve "Kültür Evi" olarak işlevlendirilmesi önerilen yapıyı gezebilecek, bahçesinde dinlenebileceklerdir. Rota, tarihsel yapıların yoğun olduğu ve nitelikli yapıların bir

Şekil 19. Halk evi olması öngörülen yapı
(Building proposed to be re-used as community house)

Şekil 20. Halk evi olması öngörülen yapı
(Building proposed to be re-used as community house)

arada görülebilecekleri Mescit Önu Geçidi Sokak ve İplik Pazarı Sokak'tan devam edecek ve Arseven Sokağı'nda sona erecektir.

Kentsel Sit Alanını gezmek amacıyla önerilen diğer bir rota ise Yeni Cami'den başlayacaktır. Hacı Haliller Sokağı'ndan devam eden rota, Pınarbaşı Sokağı boyunca devam edecek, Hükümet Caddesi'nden Eğrekler Geçidi takip edilerek geleneksel yapıların yoğun olduğu Eğrekler Sokağı gezilebilecektir. Selahattin Topçu Sokaktan devam eden rota Rasık Yılmaz Sokağı ve Şakir Akça Sokağı gezildikten sonra sona erecektir. Bu iki küçük rotayı birleştiren bir büyük yaya rotası da önerilebilir.

- Geleneksel sokak dokusunda özgün sokak döşemesi asfalt kaplama ve renkli parke taşlarla bozulmuştur. Özellikle önemli vistaların bulunduğu sokaklarda taş kaplı özgün sokak dokusunun yeniden oluşturulması ön görülmüştür.
- Alanda yeterli otopark olmadığı gibi otopark yapılabilecek alan da sınırlıdır. Bu nedenle Elmalı Belediye'sinin Kentsel Sit Alanı'na yaklaşan noktalarda uygun yerleri otopark olarak düzenlemesi önerilmektedir.

- Çalışma alanındaki tüm elektrik direkleri ve görüntüyü bozan teller kaldırılarak, her türlü tesisatın yeraltına alınması öngörülmüştür. Mevcut sokak lambalarının yerine, genişliği 3 metre ve daha az olan sokaklarda, binalar arasında asma germe tel sistemi üzerine monte edilmiş lambalar kullanılabilir. Daha geniş sokak ve meydanlarda ise, yerel işçiliğine uygun biçimde üretilen ve yapılara ankastre edilecek lambalar uygun olacaktır. Mevcut sokak tabelaları ve binaların üstüne renkli badana ile yazmak suretiyle belirtilen sokak isimleri yerine, yine yörenin özgün demir işçiliğine uygun imal edilecek sokak tabelaları yerleştirilmelidir. Benzer uygulama yapıların kapı numarasını içeren tabelalar için de gerçekleştirilmelidir.

7. DEĞERLENDİRME (CONCLUSION)

Elmalı'da tarihi dokuyu korumak için yerel yönetimin gösterdiği destek ve çaba çok önemlidir. Ancak, koruma çalışmalarının Elmalı genelinde yayılmasını sağlamak, tarihi çevre bilincini bölge halkına aktarmak, restorasyon projelerinin hazırlanması sırasında halka yol gösterecek merkezleri oluşturmak bütüncül bir koruma sağlamak açısından gereklidir. Aksi takdirde dışarıya göç veren bir bölgeye dönüşen ve yapı stokunun sezonluk kullanımının yaygın olduğu Elmalı'da, günümüze ulaşan geleneksel dokunun yaşatılma olasılığı azalacaktır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Çelik, N, **Taşların izinde Likya**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.
2. **Antalya Kültür Envanteri (Korkuteli-Elmalı)**, 2005/2, Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, Antalya, 2005, s.56.
3. Ekiz, A, **Dünden Bugüne Elmalı**, Elmalı'yı Tanıtma ve Yardımlaşma Derneği, 2001, s.111.
4. A.g.e., s. 107 (Evliya Çelebi'den naklen)
5. Oktaç, A.D, "Elmalı Antalya Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2004", **TÜBA Kültür Envanteri Dergisi**, sayı 4, ss 111-119
6. Daha detaylı bilgi için; Oktaç, A.D, "Elmalı Antalya Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2004", **TÜBA Kültür Envanteri Dergisi**, sayı 4, ss 111-119
7. **Elmalı 1996 Çalışmaları**, Prof. Dr. Reha Günay başkanlığında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı tarafından yürütülen çalışma, fotokopi.
8. **Elmalı 1996 Çalışmaları**, Prof. Dr. Reha Günay başkanlığında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı tarafından yürütülen çalışma, fotokopi.
9. Tescilli Yapıların Listesi için; **Antalya Kültür Envanteri (Korkuteli-Elmalı)**, 2005. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Özel İdaresi Kültür Yayınları: 2005/2., s.59.